

De hele wereld houdt van Congo, maar niet van de Congolezen

Op 23 november 2009, inmiddels een half jaar geleden, reisde ik voor twee weken naar de Democratische Republiek Congo. Het zou mijn vierde Congobezoek worden. De bedoeling van deze missie was contacten te leggen met zoveel mogelijk organisaties en mensen van allerlei slag, in Kinshasa, de hoofdstad, én in het oosten van het land. Ik wou Congo proeven, ter plekke inzicht verwerven in de actuele situatie in het 'hart van Afrika', om mijn parlementaire activiteiten ten voordele van Congo te stofferen met kennis van zaken. Niet in het kielzog van één of andere ministeriële missie – hoewel er de voorbije maanden nogal wat geweest zijn – maar naar eigen goeddunken en vermogen, alleen en incognito.

Met de steun van vrienden – Congokenners. Ik ben goed geïnformeerd teruggekomen, maar ook met pijn in het hart, voor de bevolking in Oost-Congo, die onnoemelijk lijdt en door iedereen vergeten lijkt. Mijn bijdrage is gebaseerd op feiten, rapporten, getuigenissen en reflecties.

Congo in de marge van het publieke forum

Congo is geen sexy thema. Niet in de politiek, niet in de pers. Te ver, te groot, te complex, te veel miserie. Daar zit niemand op te wachten. Na enkele kortstondige opflakkingen eind 2008 – begin 2009, een eerste na de ferme maar ongelukkige uitspraak van de toenmalige minister van Buitenlandse Zaken Karel De Gucht en vervolgens toen bleek dat de gevechten in het oosten van het land wel zéér veel burgerslachtoffers maakten, viel de publieke aandacht voor Congo zo goed als stil.

Om dan plots, in aanloop naar de 50ste onafhankelijkheidsverjaardag van het land, in volle kracht los te barsten: fotoboeken, impressies en reisreportages, de boekvoorstellingen zijn niet meer te volgen. Dit hebben de uitgaven gemeen: ze zijn schitterend geïllustreerd en nog mooier verpakt. Congo is altijd goed voor mooie kiekjes, en de luxe kaffen doen ons de armoede en de miserie ter plekke vergeten.

Allemaal tonen ze Congo door de ogen van deze of gene Belgische schrijver / fotograaf, allemaal werden ze geschreven vanuit een subjectieve, westerse kijk.

Congo is altijd goed voor mooie kiekjes, en de luxeaften doen ons de armoede en de miserie ter plekke vergeten.

Onze Congoreflecties gaan niet over Congo en al zeker niet over de Congolezen. Onze congoreflecties gaan over onszelf. Ze zijn nostalgisch – de koloniaal die getuigt dat zijn jaren in Congo 'de schoonste tijd van zijn leven' waren – , en arrogant: Jef Geeraerts die zonder tegenwind voor de camera's vertelt hoe 'luie negers' in zijn opdracht werden afgetuigd, die fier en zonder blikken of blozen, alsof het de normaalste zaak van de wereld was, meedeelt dat hij de ziel van de Congolezen kent omdat hij met de Congolese vrouwen naar bed ging. Ik vond dat beschamend.

Zolang we zelf maar blijven geloven dat Congo in feite een schitterend land is, met prachtige mensen die ondanks alles de moed nooit opgeven, die ondanks alles blijven lachen, schoppen we onszelf geen geweten en vergulden we de pil. *'Het is niet onze schuld dat in het Congo van vandaag van alles misloopt. Wij hebben van Congo een welvarend land gemaakt, een land in volle ontwikkeling. Kijk naar de puinhoop die het nu is'*.

Congo *is* een prachtig land. Maar de ellende waarin miljoenen Congolezen leven, is onnoemelijk. Daar zijn wij mee verantwoordelijk voor. Als kolonisator, en daarna, als welwillende steun en toeverlaat van president Joseph-Désiré Mobutu die dan 32 jaar lang vooral goed voor zichzelf en de zijnen heeft gezorgd. Zijn regime ligt mee aan de basis van de huidige problemen in Congo. Biografieën over de man zijn er genoeg. Naar verslagen over de Belgo-Zairese politieke relaties en de bij tijd en wijle bijna broederlijke verstandhouding tussen Belgische politici en Mobutu, is het verder zoeken.

Discussies over Congo worden bij voorkeur niet ten gronde gevoerd. Congo gaat ons petje al lang te boven. De voorbije jaren werden wel pogingen ondernomen. Midden 2001 werd een 'Belgisch actieplan voor het Grote Merengebied' opgesteld en diezelfde periode kreeg ons land van de EU-Raad het mandaat om het vredesproces in Congo op te volgen. Maar sinds op 11 september 2001 het ondenkbare gebeurde, worden de buitenlandagenda's vooral gedomineerd door de strijd tegen terrorisme en door de oorlog in Afghanistan.

Waar het met Congo naartoe gaat, waar Congo naartoe kan, waar Congo naartoe moet, daar hebben we het niet over. Hoe Congo zich kan losmaken van zijn verleden en van zijn koloniale identiteit, hoe Congo een eigen identiteit kan ontwikkelen en of België – losgeweekt van zijn identiteit als kolonisator – daartoe kan bijdragen, daarover gaat het nooit. Er is geen visie voor Congo. Niet bij de Congolese overheid, niet binnen de internationale gemeenschap, niet in de EU en bij de EU-lidstaten. Niet in België.

Rijkdom leidt tot armoede

Niet toevallig beschikt Congo over een onmetelijke hoeveelheid bodemrijksdommen. De oostelijke provincies zijn de parel – of veeleer de diamanten – op de kroon. Oost DRC heeft een zeer vruchtbare grond, de Kivu's kunnen heel Congo voeden en van de Congolese graanschuur kan heel sub-Sahara Afrika meeten. Het gebied bestaat voor een groot deel uit wouden die terecht 'de groene longen van Afrika' worden genoemd en beschikt over bodemschatten die binnen- en buitenlandse rovers doen watertanden.

Congo is een prachtig land. Maar de ellende waarin miljoenen Congolezen leven, is onnoemelijk. Daar zijn wij mee verantwoordelijk voor.

Maar de vruchtbare grond kan nauwelijks worden bewerkt, want de tocht naar de velden schuilt vol gevaren: verkracht worden op de heenweg, verkracht worden op de terugweg, het kan je overkomen. De groene longen van Oost-Congo worden gerooid; de voorbije jaren werd zo'n 23 percent van het Virungapark in Noord-Kivu illegaal gekapt. Van de stammen van de bomen wordt houtskool 'makala' gebrand. Kruinen en bladeren blijven liggen. En de bodemschatten, die worden op verschillende manieren en vanuit verschillende hoeken en kanten geroofd, maar alle methoden hebben één ding gemeenschappelijk: ze komen de bevolking niet ten goede. In 2008 vergaarde de Congolese overheid zo'n 92 miljoen USD aan inkomsten uit de grondstoffenexploitatie. Ze zag, door gebrek aan registratie, door smokkel, door frauduleuze contracten en ontwijking van taksen evenwel 450 miljoen USD aan de neus voorbij gaan. Van de 74,73 miljoen USD verschuldigde taksen, werd nauwelijks 22 percent geïnd. Ook in 2008 werd officieel 100 kg Congolees goud gedolven. In werkelijkheid – volgens grove schattingen – zou het gaan om 28.000 à 30.000 kg. Andere bronnen maken gewag van minstens 90 procent van de goudwinning die illegaal het land wordt buiten gesmokkeld. Cobalt, coltan, cassieriet... van elke vrachtwagen die beladen aan de mijn vertrekt, vermindert de lading met zo'n 80 procent, althans volgens de 'officiële' documenten. Onderweg staan gewapende groepen klaar om taksen te heffen: de weg van de mijn naar het koophuis, 'de comptoir', wordt achtereenvolgens bezet door FDLR ('Hutu'-rebellens), FARDC (Congolees leger) en CNDP ('Tutsi'-milities), die elk hun deel van de koek willen.

Internationaal opportunisme

De internationale gemeenschap laat betijen, hoewel enkele initiatieven tot voorbeeld strekken: een senaatsresolutie en een wetsvoorstel in de VS, recente Duitse en Britse plannen en eindelijk ook toenemende aandacht in eigen land. Maar laten we vooral realistisch zijn: de meeste landen met interesse voor Congo hebben een 'hogere' belang te verdedigen: het eigenbelang. Ze tekenden daarvoor strategieën uit, de ene al explicieter en schaamtelozer dan de andere.

Buiten Europa heeft vooral Canada zeer grote belangen in de grondstoffenontginning in Congo. Diverse Canadese multinationals zijn actief in de mijnbouw. In ruil voor mijnconcessies en deals allerhande, leveren ze her en der hand- en spandiensten bij de heraanleg van wegen, en de opbouw van infrastructuur. Ook China heeft een neus voor zaken in de DRC. Als dank voor een aantal zeer lucratieve projecten, beloofden de Chinezen wegen en infrastructuurwerken. Jammer maar helaas maken ook deze projecten op vandaag nauwelijks het verschil. Want wat is een school zonder leerkrachten? Een ziekenhuis zonder artsen? Dat naast Chinezen ook Arabieren vooral tot eigen meerdere eer en glorie in het land investeren, zorgt in de VS van president Obama voor toenemende nervositeit. Ook in de VS kennen ze het belang van zeldzame metalen als kobalt, niobium, coltan enz., grondstoffen die essentieel zijn voor de productie van halfgeleiders, zonnecellen en duurzame batterijen.

Binnen Europa bekijkt Groot-Brittannië de toestand in Centraal Afrika vooral vanuit Kampala en Nairobi. De voornaamste Britse betrachting is een mogelijke dest-

Oost DRC heeft een zeer vruchtbare grond, de Kivu's kunnen heel Congo voeden en van de Congolese graanschuur kan heel sub-Sahara Afrika mee-eten.

bilisering vanuit Centraal-Afrika te verhinderen. 'Plooien gladstrijken' is de boodschap. Dit en het schuldgevoel over de Rwandese genocide leidden ertoe dat het Verenigd Koninkrijk zich steeds meer is gaan profileren als de Europese staat achter de Rwandese president Kagame. Resultaat: door lobbywerk van persoonlijk raadgever Tony Blair (!) is Rwanda toegetreden tot de *Eastern African Community* en recent ook tot het *Commonwealth*. Kwelijk gevolg is dat in Europa nauwelijks sprake is van een kritische houding t.a.v. Kagame, ook al is ondertussen wel duidelijk dat zijn rol in de volkerenmoord niet die van witte ridder was. Ook al blijkt uit – stilgehouden – VN-onderzoek onomstotelijk dat in '97 tienduizenden Hutu's werden afgemaakt door Tutsi's. Ook al is het ondertussen zonneklaar dat Kagame's plannen met het vruchtbare en rijke Oost-Congo zeer berekend zijn. Maar of het nu gaat om de steun aan het CNDP van Nkunda en Bosco Ntanganda, om het strategisch schuiven met Rwandese vluchtelingen als pionnen op een spelbord om bepaalde Congolese gebieden in te palmen, om het inzetten van Rwandese troepen in de grensgebieden... 'Goed bestuur', beoordeelt de internationale gemeenschap zijn aanpak.

Slechts enkele Europese landen doorzien zijn perverse bedoelingen. Liet onze noorderbuur zich lange tijd op sleeptouw nemen door Groot-Britannië, recent kwam er – onder invloed van de Scandinavische landen – een bewustzijnsproces op gang waardoor Nederland zijn directe hulp aan Rwanda verminderde. Frankrijk maakte tijdens de oorlog van 1998–2003 de foute keuze door te wedden op Jean Pierre Bemba en heeft het er nog altijd moeilijk mee dat president

Kabila aan de macht gekomen is. Tijdens het bezoek van president Sarkozy aan Congo begin 2009, waren de tekens van antipathie dan ook niet uit de lucht gevallen. Frankrijk wist wel de hand te leggen op de cementindustrie in de DRC, maar pogingen om ook toegang te krijgen tot de uranium-mijnen zijn slechts zeer gedeeltelijk gelukt: Frankrijk is er enkel in geslaagd om de hand te leggen op de uraniummijn van Shinkolobwe (Katanga).

Tsjechië was een belangrijke wapenleverancier van de DRC, maar na de toetreding tot de EU werden de leveringen opgeschort. Recent zijn de relaties zichtbaar aan het verbeteren, blijkt onder meer uit de verhoogde diplomatieke aanwezigheid in Kinshasa. Ook Zwitserland, dat Congo nog maar pas ontdekt heeft, is volop bezig met denkoefeningen over 'een voet aan de grond'. Zwitserland gaat ervan uit dat het zeer grote belangen heeft in Centraal Afrika, ook al is vooralsnog niet duidelijk over welke belangen het gaat. De Scandinavische landen op hun beurt zijn financieel zeer actief in Rwanda en Oeganda en Portugal zorgt dan weer vooral voor de belangen van ex-kolonie Angola.

Het mag duidelijk zijn: eigenbelang bepaalt het Congo-beleid van de meeste landen die in de regio actief zijn. Naïef ben ik niet, 'voor wat, hoort wat', maar wat nu gebeurt, is hallucinant: tientallen biljoenen dollars verlaten Congo door kapitaalvlucht, door frauduleuze verkoop van staats eigendommen, door dubieuze concessies en overeenkomsten die enkel de Congolese 'happy few' ten goede komen, en handelspartners in hun vuist doen lachen. De Congolese

Laten we vooral realistisch zijn: de meeste landen met interesse voor Congo hebben een 'hoger' belang te verdedigen: het eigenbelang.

overheid verwacht en krijgt *carte blanche*: cash, geen bemoeienissen.

De Congolese overheid verzaakt aan haar plicht om de overheidsdiensten te organiseren en te financieren. Ambtenaren, militairen, politie, dokters, leraren... ze worden zelden betaald en als ze al betaald worden, dan veel te weinig. Een dokter in een 'Hôpital Général de Référence', een staatsziekenhuis, verdient ongeveer 60 USD per maand, een chirurg, 100 USD. Voor een leraar is dat de helft. Militairen verdienen maandelijks tussen 50 USD voor de laagste rang en 80 USD voor de hoogste rang. Allemaal zien ze zich verplicht om dit karige loon aan te vullen. De dokter rekent 'een visite', wie niet kan betalen wordt in het ziekenhuis gegijzeld, zonder zorg, weliswaar. De leraar vraagt schoolgeld, waardoor heel wat kinderen niet naar school kunnen. De militair gebruikt zijn wapen om zich van een extra soldij te voorzien. En ambtenaren... 'The public domain has been privatised into the hands of anyone with an official stamp', hoorde ik het iemand treffend zeggen.

Misdaad en straffeloosheid hand in hand

Congo zwalpt stuurloos rond, ten prooi aan slinkse plannen en gewiekste strategieën van buurlanden die op quasi de helft van de grenzen naar hartelust stokebrand spelen. Slachtoffer van een machteloze overheid, niet in staat om het hoofd te bieden aan interne onlusten en etnische spanningen. Onmacht en onkunde, maar ook onverschilligheid zijn tekenend voor de dames en heren verkozenen des volks. En onwil. Hun land valt ten prooi aan allerhande vormen van agressie, maar het lijkt hen niet te raken. Extreme armoede, angst en onzeker-

heid, ziekte en wanhoop liggen aan de basis van gebroken gezinnen en huiselijk geweld. Losgeslagen jongerenbendes, plunderingen, rebellie, slavernij, verkrachting van vrouwen en mannen, rekrutering en inlijving van kindsoldaten... onveiligheid is troef. Straffeloosheid tiert welig.

De internationale gemeenschap toont zich als een reus op lemen voeten. Het gebrek aan eensgezindheid – ook op Europees niveau – hypothekeert de potentiële slagkracht. Het voorbarige sprankeltje hoop dat even opflakkerde naar aanleiding van Kymia II, het akkoord tussen president Joseph Kabila en president Paul Kagame van Rwanda om met een gezamenlijke actie de FDLR-rebellen te ontwapenen, werd in de kiem gesmoord. Operatie Kimya II is mislukt. Het FDLR trok zich terug diep in de brousse, een gebied dat de strijders op hun duimpje kennen. De bataljons hergroeperen zich, versterkt met haveloze jongeren zonder enig moreel besef, zonder perspectief, opgevoed met geweld en in ontbering.

MONUC (*de lokale VN-macht – red.*), dat de gemeenschappelijke actie van het Congolese regeringsleger FARDC en de CNDP-milities door leveringen van voedsel, transport en medische evacuatie ondersteunde maar met de operationele planning niets van doen had, blijft achter met een kater van formaat. Jaarlijks goed voor meer dan 1 miljard USD – een capaciteit die volgens sommigen nog ruim onvoldoende is voor de opdracht – is MONUC er niet in geslaagd de burgerbevolking in de Kivu's te beschermen. De VN-vredesmacht werd koud gepakt door de architecten van Kimya II, in een slecht daglicht gezet door de 'experts' van de eigen VN en ook nog eens verguisd door de pers. Het laatste beetje zelf-

In 2008 werd officieel 100 kg Congolees goud gedolven. In werkelijkheid – volgens grove schattingen – zou het gaan om 28.000 à 30.000 kg.

vertrouwen is, ook door steeds luider klinkende internationale commentaar, aan het slinken en het lijkt er op dat MONUC voorbereidt wat Kabila het liefst van al zou zien: de aftocht, wellicht tegen eind 2011. Dat zou een heel slechte zaak zijn. Mits een consequente houding van de internationale gemeenschap, heeft MONUC zeker een rol te spelen, pleitbezorgers als de VS, het VK, Frankrijk en België zullen een tandje bij moeten steken om onder meer de Chinezen en de Congolese autoriteiten van het belang van een internationale troepenmacht in quasi oorlogsgebied te overtuigen. De Chinese overheid ondersteunt Kabila's verzuchting 'om op eigen vleugels te vliegen'...

Maar het vredesproces is een mislukking. Het lijkt me beter dat te erkennen en de oorzaken bloot te leggen, om dan te anticiperen op de gevolgen. Niemand is gebaat met vals optimisme, de Congolezen in de laatste plaats.

Van uit hun gouden kooi, gaan de VN-expats voorbij aan de ellende van de Congolezen, té druk doende met het schrijven van lauwe rapporten. Wat de 84 internationale organisaties die alleen al in Goma actief zijn kenmerkt is, excuseer me, protagonisme en egomanagement. En grote jeeps, waarmee ze verantwoordelijk zijn voor het dagelijkse verkeersinfarct op de stoffige wegen van Goma.

EUSEC (European Security), de speciale Europese missie die bijstand moet leveren aan de hervorming van de veiligheidssector door de Congolese autoriteiten te adviseren over het integratieproces bij de FARDC strijdkrachten en die de administratieve her-

vormingen van het leger moest ondersteunen, erkent: de integratie van het CNDP van Nkunda en van die andere misdadiger, Ntanganda, in het FARDC ging de mist in. *'Un vrai bordel'*.

Kymia II is geen militaire operatie van het Congolese leger, maar van de Rwandezes. Bij de 'oorspronkelijke' Congolese gewapende verzetsgroepen (de 'niet Rwandofonen'), Mai-Mai, APCLS en Pareco, heerst dan ook veel onbegrip en woede over het akkoord. Nog niet zo lang geleden vochten zij aan de zijde van de Congolese strijdkrachten om het CNDP terug te dringen. Nu zijn zij de boeman. Dan maar dit stigma alle eer aandoen: roven, plunderen, verkrachten en moorden, zoals de rest ook doet. De spanning stijgt.

EUPOL, een Europees initiatief dat de hervorming van de politie dient te begeleiden, boekte - vanuit het comfortabele Kinshasa - eveneens nauwelijks resultaten. En REJUSCO, dat het herstel van de rechtstaat zou moeten ondersteunen... Tja. Er is geen rechtstaat, er is geen rechtspraak, er is geen gerechtigheid. Misdaad en straffeloosheid gaan in Congo hand in hand. Zo lang politie, rechters en gevangenisbewakers niet of nauwelijks worden betaald, zal dat ook niet veranderen. *"Si les Etats Unis et l'Europe disaient: ça suffit maintenant, ça sera fini!"* Maar ze zeggen niks.

En waar zijn de Belgen?

Met een Europese president uit eigen rangen, met het nakende Europees voorzitterschap, met de viering van de 50 jaar onafhankelijkheid van onze ex-

De VN-vredesmacht werd koud gepakt door de architecten van Kimya II, in een slecht daglicht gezet door de 'experts' van de eigen VN en ook nog eens verguisd door de pers.

kolonie worden verwachtingen gecreëerd. Met onze kennis van en inzichten in onze ex-kolonie, kunnen we iets betekenen. Dan moeten we wel de keuze maken: we zetten onze troeven in op de Onafhankelijkheidsdag en sturen keurtroepen naar de 'Boulevard du 30 Juin', waar ze aan hun Congolese collega's tonen wat orde en discipline is. We sturen tegelijk het koningspaar mee. Gezeten naast president Kabila kunnen ze hoofs zwaaien en glimlachen naar zwarte kindjes die achter-eenvolgens het Belgisch en het Congolees volkslied zingen.

Of we zetten onze troeven in op een onafhankelijk Congo dat in staat is om zichzelf te besturen, met rechtbanken, scholen, universiteiten, ziekenhuizen, wegen, infrastructuur, spoorwegen, havens en luchthavens... We maken werk van eensgezindheid tussen Europese en Noord-Amerikaanse partners, en van coherentie in het eigen Belgische Centraal-Afrika beleid. Dat betekent dat diplomatie, ontwikkelingssamenwerking, defensie, financiële en economische instrumenten op mekaar worden afgestemd. We koesteren een droom voor Congo en voor de Congolezen. Een droom die we omzetten in realistische ambities.

We organiseren rechtbanken en hoven die erover waken dat wetten worden nageleefd en overtredingen worden bestraft. We vormen een gedisciplineerd, goed uitgerust en goed begeleid leger: niet in het straatbeeld, maar in kazernes, inzetbaar waar en wanneer nodig. We ontwapenen rebellen, en bieden hen perspectief: 'een dak voor een wapen', de mogelijkheid om in ruil voor een geweer, een leven op te bouwen. We bouwen een politieacademie, waar mannen en vrouwen

worden gevormd die dicht bij de bevolking staan. We bouwen ziekenhuizen, scholen en universiteiten, maar niet onvoorwaardelijk: artsen, verplegers, leerkrachten, docenten... ontvangen een acceptabele wedde en onderwijs is gratis.

We leiden douane op, we ondersteunen een economische relance, te beginnen met het bevorderen van transparantie in de grondstoffenhandel. Door ertoe bij te dragen dat exploitatie en verkoop van grondstoffen gebeuren binnen een legaal kader zodat de inkomsten de bevolking toekomen. Door landbouw – de echte rijkdom van Congo – en weginfrastructuur verder te ontwikkelen, zodat tomatenpuree in blik niet langer *en masse* moet ingevoerd worden vanuit China, maar de tomaten die op de eigen velden worden gekweekt van het platteland naar de steden kunnen worden gebracht.

We organiseren steunprogramma's voor de bevolking. We boren waterputten, zodat vrouwen en kinderen voor hun watervoorziening geen kilometers meer moeten stappen over onveilige wegen. We zorgen voor elektriciteit, zodat vrouwen niet meer in de duisternis worden overgeleverd aan allerlei gevaren. We formuleren doelstellingen op macro- en op micro-niveau, we organiseren 'good practices' die de overige EU-lidstaten en de internationale gemeenschap motiveren, enthousiasmeren en aanzetten tot eensgezind handelen.

We hebben de keuze: we negeren het lijden van miljoenen Congolezen en we ondernemen niets. Of we pakken de oorzaken aan, en wel op een grondige manier. Met de nodige realiteitszin: *het* verschil zullen we in Congo niet maken, maar misschien wel *een* verschil.